

Libani – mbretëria e ëndrrave arabe dhe gjaku që s'ë lanë të thahet

“Hotel Beirut”

Nt: “Hotel Ruanda” dhe “Hotel Beirut”, dallojnë vetëm në kohë, - Si u shndërrua një shtet luksi në gërmadha biblike, - Pashko Vasa aty dashuroi, udhëhoqi dhe përgatiti projekte madhore për pavatësinë e Shqipërisë, - Si armatoseshin palët për një luftë që i gëlltiti të gjithë, - Emdra e korrespondentëve të cilët për një ditë injinj tëleshë, - Si e përjetova masakrën në Sabra e Shatila, - Mbi 200 miliardë dollarë, të cilët i nënshtruar baruti dhe botëkuptimet feudale, e që ende po gjallojnë në Liban

Nehat Islami

Filmi i njohur i Teri Gjorgjiit “Hotel Ruanda” ka lindur tridhjetë vjet pas metaforës “Hotel Beirut”, e cila dëgjohej në kafenedë e kryeqytetit libanez nga pranvera e vitit 1975, kur nisi lufta, të cilën disa e quanin “civile”, kurse të tjerët “gjakderdhje fisesh”. Ajo filloi të rrokullej si një ortek nga malet e larta plot bora të Antilibanit gjersë të brigjet në rruzit të Mesdheut Lindor Libanez. Kjo “Zvicër”, atëbot me tre milionë banorë, jetonte “allëfrëng”. Vetëm në rrogën kryesore të Beirutit, “Hamra”, ku në shekullin e nëntëmbëdhjetë, shoptarët i kanë pasur me shumicë pronat e tyre, gjendeshin selite e 99 bankave të mëdha botërore. Ishte qendër e 60 redaksive të gazetave të përditshme dhe e revistave që botoheshin me paratë e shteteve arabe, sipas ngjyrimeve politike të mbështetësve të tyre financiarë. Libanezët luuanin rolin e zëdhënësve të tyre. Vetëm Beirut kishte mbi 400 hotele me pesë vje, por edhe bujqëni, andaj e quanin për sharm “Hotel Beirut”. Në ato hotele, simbole të qytetit, kanë fjetur njerëzit më të mëdhenj të kësaj bote, duke filluar nga Napoloni, De Golì, aktore botërore, gjenralë, spiunë e karagozë të ndryshëm të kalibrit botëror, gjer të nobelistë e shquar. Në Libanin demokratik, siç dëshironin ta emëronin dhe jo libanezët, shkruhej ajo që nuk lejohet në pjesën tjetër të botës arabe. Kështu të gjithë ishin të kënaqur, si libanezët, ashtu edhe metropolit arabe, përherë në konflikte ideologjike, sektare dhe gjeostrategjike me njëra-tjetrën.

Porti i Beirutit, ndër më të mëdhenjtë në regjion, të cilin ia vuri njëri “vulë” edhe konstruktori shqiptar, poeti ynë i madh, inxh. Hilip Shiroka, furnizonte me mallra shumë shtete arabe. Në këtë shtet, në esencë feudal por me shkëlqim të rremë, pakkush ia bartte gjalljen parasë. Për krerët e partive dhe rrethet e tyre kishte në të donin, kurse për të tjerët, sa për të jetuar në nivel të shteteve të pasura me naftë, ndonëse Libani nuk kishte një pikë nafte, por turizëm, tregti dhe njerëz të aftë t’i menaxhonin paratë e arabeve të tjerë.

Siria e njohu Libanin pas një shekulli

Ndonëse Siria fqinje dhe tuore e përhershme nuk e kishte njohur formalisht këtë fqinj të vogël gadi një shekull, ajo megjithatë kishte punësuar në Liban mbi 300 mijë shtetas të saj, kryesisht në ndërtime të reja dhe në punë të tjera krahu, duke zgjidhur kështu shumë probleme të saj sociale, kurse libanezët merrnin krahe të lirë dhe të përulura punë, deri pesë herë më të lirë se vendotër.

Libani dhe Siria ishin vetëm terriore të Portës, gjer në përfundimin e Perandorisë Osmane (1920), e pastaj, sipas Planit britaniko-francez, Sajks-Piko, të cilin e miratoi Liga e Popujve, e vunu nën mandat të Francës, por si dy vend të veçanta. Këtë vendikt të superfuqive, Siria nuk e njohu, duke e konsideruar Libanin “territror të veti”. Ishte ai njëfarë raporti sui generis, kur shtetet bashkëpunojnë, madje shumë ngodhë, por pa njohe diplomatike. Me ne fund, me 2010, Damasku u detyrua ta njohë Libanin si shtet. Kjo ndodhi pas atentatit sirian kundër kryeministrit shumë te popullarizuar libanez, Haririt, kur nga mellefi i brendshëm, Siria u detyra ta lërteq arabet e saj nga Libani dhe ta ta njohë edhe formalisht pavaresinë e tij.

Ata që më si sot hapte syrin në Paris e Londër, të nesërmen arrinte në Beirut, kurse turizmi i shkallës së lartë ua kalonte edhe vendeve të zhvilluara të Evropës. Plazhet e Beirutit me shumicë nuk dallojnë nga ato të Kanës apo të ndonjë Kapa-Kabane. Sot, “Pranvera arabe” po bëhet përpjekje t’ua kusfijë femrave lirinë e rrobave të banjës, por pa ndonjë sukses të madh.

Në këtë pikëpamje, Beirutit nuk ka ndonjë ngjashmëri me “Hotel Ruandën”. Të tjerat gati janë njësoj. Gjatë luftës 15-vjeçare, Libani në 10.450 kilometra katrorë u shkatërrua edhe nga paaftësia e shteteve arabe dhe e faktorit ndërkombëtar për ta zgjidhur konfliktin e përgjakshëm, kurse në 1975, pas marrëveshjes së lidhur në Algjeri midis Irakut dhe Iranit, kur Irani e “la në akull” Lëvizjen kundër par autonomisë e Irakut të Veriut. Pastaj, Talabani kaloi në Damask, ku jam takuar për herë të parë me të. Atë takim kur kam përsëkruar në një reportazh.

Pashko Vasa ose guvernatori që ia vuri themelet një shteti të ardhshëm

Më të arritur në Beirut, në vjeshitën e hershme të 1974-s në detyrën e korrespondentit të përhershëm të “Rilindjes” për Lindjen e Afërt. Vizitën e parë ia bëra varrit të Pashko Vasës, guvernatori i Libanit (1883-1892), këtjij kolosi të çështjes sonë kombëtare, shkrimtarit, diplomatit dhe, mbi të gjitha, shtetarit që diiti t’i krijonte piketat e Rilindjes sonë kombëtare, duke përfshirë edhe organizimin e Lidhjes së Prizrenit.

Varrt i tji i skulptur në mermër të bardhë është mirnjohëse e libanezëve për njeriun që e udhëhoqi nëntë vjet Libanin, duke e mundur kolorën me metodë më bashkëkohore të sëllna nga mjekërit britanikë dhe francezë dhe duke e modernizuar këtë vend. Ai arriti t’i qetësonte gjakat gufues të fiseve druze, të maronitëve, të sekteve sunite dhe shiite, kurdëve, etj.

Me 1860, Libani u bë një njësi e re autonome, e lidhur drejtpërdrejte me Porten. Guvernatori caktohej nga Porta, me peqimn e fuqije te mëdha. Pashko Vasa ka qene guvernatori i katert i Libanit.

Në pallatin të parit të vendit, kyjeri qëndroi i vetmi nga të gjithë guvernatorët që nuk e kishte ndryshuar as një gjë më të errmit dhe mbiemrit të tij të origjinës, ndonëse ishte në shërbim të Portës. Të gjithë “mutsherifët”(guvernatorët) e tjerë e ndërronin emrin. Një guvernator i ardhur nga Polonia, ishte fshehur tërësisht pas generalëve të reja: Josef Pasha.

Nëretë e këllëjtë të Beirutit, Pashko Vasa ia kushtonte çështjes së vet kombëtare, duke këmbëruar për a porosi me krerët më të njohur të Lëvizjes kombëtare që nga Stambolli, Shkodra, Prizreni, Vjena e Bukureshti, për ta bërë Shqipërinë dhe bashkimin kombëtar mbi himnin e tij “...fejja juore është shqiptaria”.

Sa herë që na merrte malli t’i gjendesh bashkë mirnjert tuot, bëjja luftë të freskëta dhe me familjen time ia mësynin kuartit Hamzije ku prehej Pashko Vasa. Nuk ndieja vetmi në atë metropol, sepse me vete e bartja emrin e tij që më bënë ndër para qdo libanezi.

Për jetën dhe veprën e Pashko Vasës shkrova ato kohë një fejtון në bazë të dokumenteve që i gjeta në dosjen e historianit të njohur libanez, të ndjerit Lahed Hater (1881-1975) dhe nga burimet tjera.

Një detaj nuk e harroj nga qyteti antik i Balbekut, në kufi me Sirinë. Pashko Vasa kishte urdhëruar të skalitej emri i bashkëshories së tij të parë (të ndjerë) Maria, që e dëshoi fort, mu në portën hyrëse të qytetit, mbi shtylla graniti.

“Shqiptari kur dashuron, këtë e bën edhe me qytete antike”. bënim batuta me kolegün libanez, Eduard Saab, korrespondent i gazetës “Le Monde”, lider i korrespondentëve të huaj në këtë vend. Ky gazetar, sa punëtor e gazmor, aq edhe fátkeq, u godit nga plumbat e luftës, në muajt e parë të luftës së pashpallur libaneze.

Autobus që shënoi fillimin e luftës 15-vjeçare

Në Liban, në dukjet të jashtme çdo gjë rridhte relativisht qetë gjer më 13 prill 1975, kur në kurtin “Ein el Ramaneh” të Beirutit u sulmua në pritë me shumë armë automatike një autobus me gra e fëmijë palestinezë. Aty u vranë 27, ndërsa u plagosën 19 veta që po ktheshin nga një kremtim. Atë ditë, realisht i hap “Arka e Pandorës” dhe filloi një luftë ndërmjet “progresistëve” (të gjithë ata që mbironin çështjen palestineze) dhe “falangistëve” e të tjerëve, që donin në çdo mënyrë t’i shkatërronin palestinezët. Hakmarrja palestineze ngjau në Damur, ku u vranë rreth 300 kundërshtarë. Së“ djathtës” libaneze i printe Pyë Botëror, Pier Xhemajli, lider i partisë “Kataeb”, që ishte një falangë e krijuar sipas mësotrës fashiste të para Luftës së Dytë Botërore. Pier Xhemajli ishte një futbollist dhe hedhës i gjyges, me profesion farmacist, që shkoi për t’i përcjellë lojëtarit olimpike të vitit 1938 në Berlin, mu atëherë kur Hitleri ishte në zenit. Aq shumë i pëlqeu ajo flozofi këtjij djaloshi feudal, sa që, me t’u kthyer në Liban, formoi Partinë falangiste, më e fuqishmja në vend. Gjatë luftës libaneze kishte më se 5.000 njerëz nën armë. Krugën e babait e vijuan edhe dy djemtë e tij, të cilët bënë shumë krime, por edhe vetë ranë nga durrat e atentatorëve. Ishin edhe “murabitunët” e Kamij Shamunit, një feudali dhe tregtari armësh që specialist e kishte artillerinë e rëndë për të gjitha tregjet arabe dhe në nivel të “djathtë” ishte edhe Sulejman Xhamije, feudal dhe prijës i maleve të Zegret, pa ndonjë nivel të shkollimit, por shumë i rafinuar për të bërë aleanca sipas interesit, brenda natës vetem e vetëm për të shkatërruar qenien palestineze. Kjo luftë, ndonëse duket e ndarë sipas konfesioneve, e të tilla në Liban ishin 18, në esencë ishte luftë e kapove të mentalitetit feudal të “gjakut të pastër”, dhe palestinezëve që mbironin të drejtën për jetë.

Në anën tjetër gjendeshin “majtistet progresistë” që nuk lejonin shkëtrrimin fizik të refugjatëve palestinezë dhe zbatimin e Paktit nacional për ndarjen strikte të pushtetit. Në këtë pol bënin pjesë Kemalj Xhumblati, një njerëz dhe njeri i respektuar në disa qeveri, derisa regjimi sirian e vrau në pritje, pasi ai kundërshtonte lëvizjen të mëdhenj të plotës dhe getoizimin me Refugjitet palestinezë, kurse Damasku, për ta “qetësuar situatën” në Liban, më 1976, sipas marrëveshjes me Egjiptin, sauditë dhe me fuqitë e mëdha, dërgoi ushtrinë e tij në këtë vend fqinj dhe kaalli një luftë të hapur kundër Organizatës Çlirimtare Palestineze dhe aleatëve “të majte”. Deri më sot askush nuk e di si linden këto emërtime për Libanin “e djathtë” dhe “të majtë”. Për dihen aleatët e tyre që ndryshonin sipas rrethanave dhe kohës. Kështu, derisa Siria zyrtare po luftonte kundër palestinezëve dhe aleatëve të tyre në Liban, më 1976, asaj tërthorazi i ndihmonte armata Izraelite që kishte invaduar deri në periferitë e Beirutit dhe në shumë fronte palestineze në mbarë Libanin, ndonëse Izraeli dhe Siria përherë kanë qenë armiq si në luftë, ashtu edhe gjatë kohëve të paqes së rreme. Siria dëshiron ta krijonte aurën e “dorës së rregullit” në regjion, kurse Izraeli – të dëboheshin sa më parë forcave palestineze nga Libani, me motivacion se kështu ruhet siguria Izraelite.

Në këtë krah ishte edhe Rashid Karame, një borgjez sunit nga veriu. Ai në postin e kryeministrit për herë të katërt, u përpoq të giente një zgjidhje të kriëz libaneze, por sapo arriti t’i tubonte të gjitha palët rreth tavolinës së bisedimeve, atij u kurdis një fatkeqësi ajrore dhe çdo gjë u rrokullis në humnerat e thella të këtyre maleve.

Siria tradicionalisht ka faktuar presidentët, kryeministrat, madje edhe ministrat libanezë, pasi ky shtet nuk ishte në gjendje t’u bënte ballë trysnie politike dhe ushtarake të Damaskut. Hafez el Asadi, ndonëse në krye të Sirisë që të pasur, gjente para nga arabët e pasur për të “vënë rregull” në Liban, herë me gosh e herë me plumb.

Në fillim, ndonëse po i vinte erë luftë, njerëzit e rëndomtë shpresonin se “do të kalojë edhe kjo”, si në vitin 1958, kur presidenti i atëhershëm i shtetit, Kamij Shamun, kërkoi ndihmë nga jashtë për të “qetësuar” kundërshtarët politikë që po kërkonin më shumë demokraci, por nuk arriti të merrte përklarjen e amerikanëve, të cilët jo vetëm që nuk lejuan atë të fillonte ndonjë luftë kundër taborit tjetër, por Shamunit ia ndaluan fare të shkëlte në Presidencë”. “Dhëpra e vjetër”, siç e quajmë, nisnin, kishte kërkuar nga gjenrali Fuad Shehabi ta aktivizonte armatën në anën e presidentit, por ai ushtarak atdhetar, qenur më i dashur nga të gjithë libanezët, në të gjitha kohët, nuk i dëgjoi urdhrat e presidentit bixhoz që të luante me fatin vendit. Armata e ruajtji fityryerë e saj si institucion mbarrëlbërës, ndërsa general Shehabi u zgjodh njëzëri, president i Libanit. Ai e defkoncinalizoi armatën dhe pushtetin në përgjithësi, dhe filluar zbatimin e përpiktë të Kartës kombëtare libaneze të vitit 1943, kur i vunë shtyllat shtetit laik dhe u bë ndajja e pushtetit sipas përkatësisë kombesonale. Kështu, edhe sot e kësaj dite, në Liban, presidenti zgjidhet nga radhët e arabeve të fesës ortodokse, kryeministrit nga radhët e myslimanëve sunitë, kurse presidenti i Parlamentit duhet të jetë përfaqësues i myslimanëve të saktit shiitë.

Çka pashtë në Portin e Gjunjes?

Në kartet rezidenciale të Beirutit ende zhvillohej jeta “evropiane” me shkëlqim marramendës të restoranteve, kafeneve, veturave luksoze, të cilave djemtë e llastuar të familjeve të pasura ua provonin shpejtësitë edhe në rrugët e qytetit, kurse jete ja në natës ishte aq frekuentues saqë të gjithë pasanikët e vendeve të pasura me naftë vinin ta kalonin vikendin në “xhevahirin e Libanit”, siç quhej Beirutit, atëherë njëmilionësh. Në Beirut pinin uskë edhe ata e kishin të ndaluar në vendin e tyre, aty vinin kabaretë të bëra të njohura të vendeve të diçka të ndryshme. Vetëm një program i natës i këngëtarëve më të njohura arabe: Mukulthum dhe Fjuzra, paguhej edhe nga dy milionë dollarë. Në “Casino de Liban” Sharl Aznavuri “e kallte” të çmim libazë.

Ndërsa luej jo lojë e noshalancës, në Beirut, në gjunje të Gjunjës, në terrin e natës ankoroheshin anije që sillnin armat për falangë, e Pter Xhemajlit dhe për ushtrinë private të Kamij Shamunit, ndërsa në Aeroportin e Beirutit, në pistat ndërmëse, atjeronin, gjithashtu gjatë natës, aeroplanë transportues nga Iraku me armë për palestinezët francezë, të gjidhtë “të majtë” e tjerë. Në një shtet të Libanit, anijet izraelite shkarkonin armë për Shanurin dhe Sylejman Franzhjen, liderë të vjetër, përherë në pushtet, por që hanin me dy lugë: më atë arabe dhe me jetëtrën -izraelite. Të gjitha këto lëvizje kryheshin pa ndonjë pompozitet. Kishte gazeta që e ngrinin zërin, porse lajmet e vërtalesh pshulshin “të pavërta”.

Në Portin e Gjunjes i kam parë vetë këto anije gjonje armësh. Kisha shkua ta vizitoja atë periferi të Beirutit ku në vitin 1841 u vranë 4.000 ushtarë shqiptarë të armës së Mehmet Ali Pashës, derisa po ktheheshin në Egjipt pas luftërave fitimtare kundër armatës së Portës, të cilën e komandonte Rashid Mehmet Mehmet Kasha (Beteja e Konjës 1832), por betejën vendimtare për Stambollin, Pashait shqiptar, Mehmet Aliut, ia ndërrpëntë Austro-Hungaria dhe Anglia. Në vitin 1841, ushtria, tanimë e rrasakurtur nga luftërat shumëvegjare e Pashait të Egjiptit dhe e bijve të tij, u detyrua të tërhiqej edhe nga Siria dhe Egjipti, duke kaluar nga Portin i Gjunjes, që atëherë ishte territori i Portës së Lartë. Aty, anijet angleze dhe forcat e këmbësorisë së tyre, zhvilluan një luftë të përgjakshme me armatën që e krijoi Egjiptin modern. Ne Gjunjë u vranë shumë ushtarë, në mesin e të cilëve, sipas burimeve frëngje, edhe mbi katër mijë ushtarë shqiptarë që shërbenin nën flamurin e shtetit egjiptian. Kronikët e kohës e përkshruajnë atë betejë si “skuqje të detit”.

Derisa po endeja nëpër këtë port të bukur me anije flumajsh e dokumentesh të dyshimtë, pandanëja se vërret po përgatitej dhe ca tmerrshme për Libanin.

Në mbrëmje, në hotelin “Fenicia” të Beirutit po bisedonim me kolegët vendas dhe me ata të jashtëm për gjendjen në këtë shtet. Kamishin “trjedhur” lajme të sigura se komandri i atyre 99 bankave të mëdha të Beirutit kishte filluar të tërhiqej drejt Stambollit, Qipros, Amanit, Parisit e Londrës. Të pasurit kishin filluar t’i regjistronin firmat në ato vende dhe fëmijët në shkollat e tjerë.

Kompanitë ajrore shtuan numrin e fluturimeve, ngase nuk kishte bileta për largim, ndërsa gazetat dhe televizionet vendore kaluan ngadalë në “gjuhën e luftës”, secili sipas ngjyrimeve që kishte.

Njerëzit u kishte hyrë paqësia deri në palcë, derisa një natë, duart e përgatitura për një kohë të gjatë aktivizuan topat “155”. Së pari, u dëgjua nga veriu i Beirutit një dërmjet të jugut, e pastaj anasjelltas. Qëllohej për çdo minutat, kundër njërës dhe anës tjetër. Në atë natë verore, u vranë qindra civilë në shtëpitë e tyre të djegura nga prodhuat. Aq shumë ishin bërë përçaktitje të sofistikuar për luftë në qytete, saqë “sektori” i vëzhguesve të goditjes së caqeve, nëpërmjet telefonit tëhrrisn njerëzit “e anës” tjetër që i njhnin dhe i pyesnin: “Ku ju qëlluan”. Civilët e papërvorë tregonin se “predona ka rënë nja 10 metra në njërin qëndim të shtëpisë së filanit”. Atëherë “vëzhguesit” i përmirësuan koordinatat. Njerëzit u përgjigjeshin thirrjeve të miqve të derideshimëm, duke mos e ditur se ata ishin jetësuar dhe se po ndajë Beirutit përmes “vijës së gjelbër” me vendkamionin famëkëq “Qarli” ku u vranë me mijëra njerëz, duke kërkuar shpëtim në anën tjetër.

Me gjakfolltësi të tepurap po rënëhojë një vend i krijuar me aq mund gjatë dymbëdhjetë shekujve.

Qendra orientale, “Bab Idriz” e Beirutit, si dhe “Sheshi i Topave”, siç quhej që nga koha e frëngut, për një muaj në bënë rrafshin me tokë, kurse hotelet e mëdha të “Shëshi i Lin”, “Sen Zhorh”, “Fenicia”, “Hilton”, etj., që fatkeqësisht gjendeshin buzë detit dhe afër vijës së gjelbër, u shkatërruan. Ato mbetën gërmadha nga luftonin palestinezët dhe aleatat e tyre kundër falangistëve dhe mercenarëve për ta ruajtur “kufirin” dhe veten në qytetin e rënuar tërësisht. Llogaritet se vetëm dhëmet materiale, në fund të luftës, në tërë vendin arritën në mbi 200 miliardë dollarë.

Gazetarët vuanin për një lidhje teleksi

Në ato kushte të vështira të Beirutit, ne korrespondentët, kishim vetëm një lidhje me redaksitë тона. Ai ishte teleksi me atë lentën e bardhë dhe me vrima që bartin në botë lajmet për një shtet që po vdiste në dhembje të mëdha. Luftë bëhej edhe për t’ua mbyllur gojëën gazetarëve, që lajmet për krimet të mos depërtonin nga Libani. Së pari, gjyket shkatërruan stambullat në posten qendrorë, duke i ndërprerë të gjitha llojet tokësore të telefonisë së lirë. Atëherë nuk dinim asgjë për teleksat.

Ngjeli vetëm një lidhje teleksi, ajo nëpërmjet bakllot nënjore Beirut - Qipro, e cila ruhej nga palestinezët, por shpesh dikush e këputte diku larg në det, për ta bllukur tërësisht depërimin e kësaj luhje. Atëherë nuk kishte as internet e as më pak mjete për lidhje satelitore. Për kohën tonë kjo ishte utopi e lexuar në faqet e shtypit shkencor. Kur nuk kishte asnjë mundësi tjetër për t’i dërguar shkëmb tonaz, gazetarët merreshin vesh që ato lentat e punuara të teleksit famoz t’ia jepnin një lidhje të guximshëm që me motokastin e tij të fortë shkonte për 3 orë në Qipro. Nga aty “lëshoheshin” edhe nga njëqind raporte të gazetarëve. Kjo paguhej shtrëngjt, por megjithatë ishte më lirë se t’i mbaje në xhepa raportazh shpesh të shkruara në gjak. Sa kam radkaj gazetarëve të sotëm që nuk dinë shumë për dhembjet e krijotër korizont pamundësisë teknike e dërgimit të shkruimit në libanez.

Çfarë paradoksi: gjatë tërë atyre viteve në Liban, nuk e kam parë asnjë shkrim timin në gazetën “Rilindja”, ndonëse botoheshin çdo ditë. Posta libaneze nuk funksiononte në luftë, andaj nuk arrinte as gazeta e imë.

Në fillim të luftës, bandat e klanëve, së pari sulmuan magazinat e Portit të Libanit. Në rrugë e nënaga e nxorën me mijëra tonelata mallra që shiteshin për “kot fare”. Një litër konjak (shishe) “Napoleon” shitej për dy dollarë, uskipe me larta të zezë zëllora për një dollar, dhjetësja ja cigareve të shtrënjta shitej për gjysmë dollarë, kurse shkëmbet e arta të mafiozëve, diçka më shtrënjtë: 20 dollarë pa zëllorë. Shumë njerëz të varfër u shndërruan në shitës të dytë, por numri i bërësëve për çdo ditë zgjerohet. Me kujtimet se si kryetitullit i gazetës “L’orient le jour”, paraqimjëronte se Libani po bëhet “parajsë për pjanece”. Njerëzit deheshin me pak para për të qetësuar shpirtin e trazuar.

Libani ishte “i qëndisur” nga dhjetëra polici partiake e private, Armata Çlirimtare Palestineze, Armata siriane dhe “Saika” (ushtri e quajtur palestineze e pushtetit sirian me komandë të trupa siriane në uniforma palestineze, ndër ushtritë më gjatëshe me numër të mëdhenj të palestinezëve), por shpesh edhe nga ajo izraelite. Armata e rregullt libaneze u shpëtoi në fillim të luftës së pashpallur, duke u rradhur në anët partiake e fisnore. Aeroporti nuk funksiononte. As sot nuk e kam të qartë si aspononte ndonjëherë aeroplan i kompanisë libaneze mbi pistat e bëra pista-gropa nga gjyket e artillerisë. Thojsh se ishte një pilot magjistrar gjerman që mund të aterronte edhe mbi sipërfaqen ndihmëse njëkilometërshë. Njësinë e bënë njehësi kishte kërcyer nga 20 centë në 5 dollarë, korrenti mungonte edhe me nga dhjetë ditë. Hidheshin në tërë shtëpitë e rrymës, kurse teknikët nuk kishin guxim të hipnin në shtylla. Të gjorët ishin shndërruar në “specialitet” të çuqerit. Më ka ngjarë që edhe nga një muaj të haja kryesull veze dhe patate të fërguara në gaz. Vetëm këto gjendeshin aty-këtu. Supermarketet që dikur ishin shembull edhe për Evropën, mbetën tangall.

Gjatë fazave të gjata të luftimeve, familjet e gazetarëve, pasi vetëm ata dhe ndonjë diplomat i rangut të ulët, qëndronin në Beirut, evakuoheshin jashtë shtetit, nëpërmjet një rrugë të rrezikshme Beirut – Damask. Gazetarët ktheheshin prapë në fry. Një herë tërë ishte familja ime shpëtoi pa ndonjë dëm, dhe e ngjritur në plenë të bardhë të tim bir, Dardanit, mbi dritaren e veturës.

Si u shpëtova të “shtunës së zezë” dhe snajpërëve

Jeta ishte bërë e trishtueshme, por edhe monotone me atë përditshmëri të lëvizjes nëpër barrikada për të arritur gjer të ngjarjeve të diçka. Duhej kaluar shumë rrezikje. Gati çdo javë vritej nga një gazetar në krye të veturës. Në qëllim të re të plumba nga snajper. Kishim hyrë në zonën e luftimeve në midshtë kuarteve “Shia” dhe “Ein el Remnaneh”, mu në afërsi të varrit të Pashko Vasës. U besuam disa njerëze në mëhallë e Damurit se në Beirut kishte hyrë, të fuqi një armëpushim, “i njëmilioniit” gjatë asaj luftime. U shpirti Zoti dhe shpejtësisa marramendëse e “Golfit” të përçaktitjeve të shpejta. Kur dolej nga zona e “Zjarrit”, një oficer i ri i Armatës libaneze më uroi që shpëtova gjallë. Atë ditë ishin të vetin që shpëtuan. Ishin vrarë 17 kalimtarë fatzjni. Atë ditë shkroi i tërë shtypi botëror për mrekullinë dhe për “famën e rrallë” të gazetarit të ri ballkanik të Liban.

Por shumë më vështirë e kishin civilët vendës. Ata vriteshin vetëm se nuk i përkisnin taborit “të mbrojtur”. Kam përjetuar dy herë të “shtunë të zezë”, si quhej vendosja e private në rrugë dhe lukuidimi i menjëhershëm i njerëzëve “të anës tjetër”. Mua nuk më ndodhi asgjë e keqe, pasi kisha librezë të gazetarit të jashtëm, të akredituar pranë administratës vendore. Më kanë nderëritur të largohesha sa më shpejt dhe të mos e kështoj kokën pas. Më vonë kam dëgjuar breshëri plumbash. Mu përshërur për pamjesha e atyre civilëve të gjorë, të mbështetur për mur që me nuk ishin ndër të gjallët. Kjo më ka krijuar shumë ankth gjatë gjithë kohës së Libanëve, por edhe në Kosovë, gjatë krimeve të shumtë për dhembjet e krijotër korizont pamundësisë teknike e dërgimit të shkruimit në libanez.

Çfarë paradoksi: gjatë tërë atyre viteve në Liban, nuk e kam parë asnjë shkrim timin në gazetën “Rilindja”, ndonëse botoheshin çdo ditë. Posta libaneze nuk funksiononte në luftë, andaj nuk arrinte as gazeta e imë.

Në fillim të luftës, bandat e klanëve, së pari sulmuan magazinat e Portit të Libanit. Në rrugë e nënaga e nxorën me mijëra tonelata mallra që shiteshin për “kot fare”. Një litër konjak (shishe) “Napoleon” shitej për dy dollarë, uskipe me larta të zezë zëllora për një dollar, dhjetësja ja cigareve të shtrënjta shitej për gjysmë dollarë, kurse shkëmbet e arta të mafiozëve, diçka më shtrënjtë: 20 dollarë pa zëllorë. Shumë njerëz të varfër u shndërruan në shitës të dytë, por numri i bërësëve për çdo ditë zgjerohet. Me kujtimet se si kryetitullit i gazetës “L’orient le jour”, paraqimjëronte se Libani po bëhet “parajsë për pjanece”. Njerëzit deheshin me pak para për të qetësuar shpirtin e trazuar.

Libani ishte “i qëndisur” nga dhjetëra polici partiake e private, Armata Çlirimtare Palestineze, Armata siriane dhe “Saika” (ushtri e quajtur palestineze e pushtetit sirian me komandë të trupa siriane në uniforma palestineze, ndër ushtritë më gjatëshe me numër të mëdhenj të palestinezëve), por shpesh edhe nga ajo izraelite. Armata e rregullt libaneze u shpëtoi në fillim të luftës së pashpallur, duke u rradhur në anët partiake e fisnore. Aeroporti nuk funksiononte. As sot nuk e kam të qartë si aspononte ndonjëherë aeroplan i kompanisë libaneze mbi pistat e bëra pista-gropa nga gjyket e artillerisë. Thojsh se ishte një pilot magjistrar gjerman që mund të aterronte edhe mbi sipërfaqen ndihmëse njëkilometërshë. Njësinë e bënë njehësi kishte kërcyer nga 20 centë në 5 dollarë, korrenti mungonte edhe me nga dhjetë ditë. Hidheshin në tërë shtëpitë e rrymës, kurse teknikët nuk kishin guxim të hipnin në shtylla. Të gjorët ishin shndërruar në “specialitet” të çuqerit. Më ka ngjarë që edhe nga një muaj të haja kryesull veze dhe patate të fërguara në gaz. Vetëm këto gjendeshin aty-këtu. Supermarketet që dikur ishin shembull edhe për Evropën, mbetën tangall.

Gjatë fazave të gjata të luftimeve, familjet e gazetarëve, pasi vetëm ata dhe ndonjë diplomat i rangut të ulët, qëndronin në Beirut, evakuoheshin jashtë shtetit, nëpërmjet një rrugë të rrezikshme Beirut – Damask. Gazetarët ktheheshin prapë në fry. Një herë tërë ishte familja ime shpëtoi pa ndonjë dëm, dhe e ngjritur në plenë të bardhë të tim bir, Dardanit, mbi dritaren e veturës.

Si u shpëtova të “shtunës së zezë” dhe snajpërëve

Jeta ishte bërë e trishtueshme, por edhe monotone me atë përditshmëri të lëvizjes nëpër barrikada për të arritur gjer të ngjarjeve të diçka. Duhej kaluar shumë rrezikje. Gati çdo javë vritej nga një gazetar në krye të veturës. Në qëllim të re të plumba nga snajper. Kishim hyrë në zonën e luftimeve në midshtë kuarteve “Shia” dhe “Ein el Remnaneh”, mu në afërsi të varrit të Pashko Vasës. U besuam disa njerëze në mëhallë e Damurit se në Beirut kishte hyrë, të fuqi një armëpushim, “i njëmilioniit” gjatë asaj luftime. U shpirti Zoti dhe shpejtësisa marramendëse e “Golfit” të përçaktitjeve të shpejta. Kur dolej nga zona e “Zjarrit”, një oficer i ri i Armatës libaneze më uroi që shpëtova gjallë. Atë ditë ishin të tërë shtypi botëror për mrekullinë dhe për “famën e rrallë” të gazetarit të ri ballkanik të Liban.

Por shumë më vështirë e kishin civilët vendës. Ata vriteshin vetëm se nuk i përkisnin taborit “të mbrojtur”. Kam përjetuar dy herë të “shtunë të zezë”, si quhej vendosja e private në rrugë dhe lukuidimi i menjëhershëm i njerëzëve “të anës tjetër”. Mua nuk më ndodhi asgjë e keqe, pasi kisha librezë të gazetarit të jashtëm, të akredituar pranë administratës vendore. Më kanë nderëritur të largohesha sa më shpejt dhe të mos e kështoj kokën pas. Më vonë kam dëgjuar breshëri plumbash. Mu përshërur për pamjesha e atyre civilëve të gjorë, të mbështetur për mur që me nuk ishin ndër të gjallët. Kjo më ka krijuar shumë ankth gjatë gjithë kohës së Libanëve, por edhe në Kosovë, gjatë krimeve të shumtë për dhembjet e krijotër korizont pamundësisë teknike e dërgimit të shkruimit në libanez.

Çfarë paradoksi: gjatë tërë atyre viteve në Liban, nuk e kam parë asnjë shkrim timin në gazetën “Rilindja”, ndonëse botoheshin çdo ditë. Posta libaneze nuk funksiononte në luftë, andaj nuk arrinte as gazeta e imë.

Në fillim të luftës, bandat e klanëve, së pari sulmuan magazinat e Portit të Libanit. Në rrugë e nënaga e nxorën me mijëra tonelata mallra që shiteshin për “kot fare”. Një litër konjak (shishe) “Napoleon” shitej për dy dollarë, uskipe me larta të zezë zëllora për një dollar, dhjetësja ja cigareve të shtrënjta shitej për gjysmë dollarë, kurse shkëmbet e arta të mafiozëve, diçka më shtrënjtë: 20 dollarë pa zëllorë. Shumë njerëz të varfër u shndërruan në